

УДК 378.12: 364-051

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-1-73-80

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ РИС ЯК ОСНОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Зозуляк-Случик Роксоляна Васиївна

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

e-mail: zozulyak.roksolyana@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-6066-590X

У статті проаналізовано особливості професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. Виокремлено та проведено детальний розгляд особистісно-моральних та професійно важливих рис майбутніх фахівців. Закцентовано увагу на ролі особистісно-моральних та професійно важливих рис у професійній компетентності. Описано сутність експериментального дослідження з визначення особистісно-моральних та професійно важливих рис на базі чотирьох закладів вищої освіти. За допомогою використання діагностичних методик авторкою встановлено рівень сформованості особистісно-моральних та професійно важливих рис при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти. У висновках подано перспективи подальших досліджень у контексті окресленої проблеми.

Ключові слова: професійна підготовка, фахівець соціальної сфери, професійна компетентність, особистісно-моральна риса, професійно важлива якість.

Постановка проблеми. Модернізація сучасної освіти сприяє орієнтації на формування компетентних фахівців різних професійних сфер, зокрема й соціальної, на гуманістичних цінностях та дотримання їх не тільки в повсякденному житті, а й професійній діяльності. Саме фахівці соціальної сфери, соціальні педагоги та соціальні працівники, працюючи з дезадаптованими, маргіналізованими людьми, внутрішньо переміщеними особами повинні вміти кваліфіковано вирішувати, діяти успішно й результативно в екстремальних життєвих ситуаціях.

Професійна підготовка нині в Україні таких спеціалістів здійснюється в різних типах закладів вищої освіти, виконуючи базові завдання, зорієнтовані на цілеспрямоване та системне формування готовності студентів до фахової діяльності. Основою їхньої роботи вважається моральний підхід, що ґрунтується на системі цінностей, підвалинах чеснот і добра в поведінці. Відтак, важливою особливістю підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є реалізація професійно-етичного спрямування задля гуманізації як самого процесу формування фахівців, так і їхньої практичної ціленаправленості. Системоутворювальним чинником виступає морально-етична складова фахової підготовки, яка виконує домінуючу роль у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки як соціальних педагогів, так і соціальних працівників висвітлені в працях О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Звереві, А. Капської, І. Миговича, С. Харченко та інших. Учені розглядають різні аспекти й умови формування кваліфікованих фахівців, їх розвиток і саморозвиток.

Підходи до питання формування моральних якостей, етичних цінностей, принципів у майбутніх фахівців соціальної сфери окреслені у працях М. Гуслова, О. Карпенко, О. Пономаренко, Н. Султанової та інших.

Зокрема, науковець О. Карпенко вважає, що успішне формування професійних і особистісних якостей майбутнього соціального працівника передбачає взаємне пристосування студента до освітнього середовища, яке за своєю структурою і варіативністю методів та форм впливу на особистість дозволяло б добирати адекватні форми роботи й активно впливати на них. Водночас, на думку дослідниці, студенти вбачають у понятті «комфортне середовище» єдність умов, особливостей, засобів, що сприяють прояву сильних і корекції слабких сторін, свободі вибору не лише умов, але й окремих аспектів навчання [5, с. 140].

Мета статті – виокремити ключові особистісно-моральні та професійно важливі якості як основу компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери та дослідити рівень їх сформованості у студентів.

Методи дослідження. У статті використано: логічний аналіз наукових досліджень у галузі професійної етики, психології, педагогіки і методики професійного навчання – для обґрунтування зв'язку професійної компетентності й особистісно-моральних та професійно важливих рис; опитувально-діагностувальні (анкетування, діагностики) – для виявлення стану сформованості особистісно-моральних та професійно важливих рис майбутніх фахівців соціальної сфери в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Поділ праці й існування професій як об'єктивні чинники суспільного розвитку неминуче позначаються на свідомості людей, системі моральних оцінок, звичок, традицій, форм поведінки, професійно важливих рис, а отже, на їхній компетентності. Тому з-поміж різноманітних ситуацій у професійних стосунках необхідно виокремити найтипівіші риси й особливості, котрі характеризують специфіку таких взаємин або певну самостійність професії.

У професійній діяльності особливості поведінки людини залежать від внутрішніх переживань, котрі, у свою чергу, групуються навколо думок, навичок, моральних рис, необхідних для виконання роботи. Як наслідок – виробляються звички, формується цілісність психологічних процесів. У професійній праці фахівець набуває індивідуальності та утверджує себе як особистість. Саме це і визначає його ставлення до професії з погляду не лише загального, а й особистого зацікавлення, проявляється у професійній компетентності.

У кожній професії існують певні етичні суперечності й своєрідні способи їх вирішення. У такому разі найбільше відчувається потреба у справжньому компетентнісному підході, де важливу роль відіграє суб'єктивний світ почуттів, прагнень, моральна позиція, моральні норми, сформованість моральних рис. І тут на допомогу фахівцям соціальної сфери приходять етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи і соціальної педагогіки, який сприяє їм у розв'язанні фахових проблем, виробленні особистісної етичної позиції, професійної компетентності. Також регулюють роботу фахівців соціальної сфери міжнародні документи, представлені в липні 2018 року, зокрема, «Глобальна декларація етичних принципів соціальної роботи», ухвалена Міжнародною федерацією соціальних працівників [9] та Міжнародною Асоціацією шкіл соціальної роботи [8].

Документи розкривають проєкцію залежності моралі від якісного різноманіття взаємин людей у межах соціальної сфери. Відповідно до конкретної праці фахівця у моральній свідомості особистості формуються уявлення, що зіставлені з типом професійних стосунків.

Соціальна педагогіка та соціальна робота як наукові напрями висвітлюють закономірності процесу соціалізації, на цій основі визначають засоби та методи діяльності. Без об'єктивно істинних знань фахівці навіть за умови збереження моральних принципів є непрофесійними. Тому справжні професіонали повинні бути наділені такими якостями, як спостережливість і проникливість, наполегливість і пристрастність тощо.

Водночас до професійної компетентності фахівців соціальної сфери відносять: знання, уміння визначати ситуацію та виявляти співчуття, знаходити шляхи виходу з кризи, професійний такт і майстерність, організаторські здібності.

За твердженням О. Дубасенюк, професійна компетентність фахівців соціальної сфери передбачає глибоку обізнаність з умовами й технологіями розв'язання проблем, що виникають, уміння грамотно діяти в будь-якій професійній ситуації. Водночас вона націлює на глибоке вивчення об'єктів, їх типології та особливостей, таких критеріїв, як діловитість, організованість, предметність у стосунках із вихованцями [3, с. 167].

Отже, компетентність фахівця соціальної сфери зумовлена сукупністю його професійних знань, умінь, навичок, а також комплексом психологічних особливостей, професійно важливих якостей та здібностей.

Компетентність соціального працівника та соціального педагога окреслюється певним комплексом необхідних навичок і знань [1, с. 69]. Помітне місце посідають і ті, які сприяють реалізації засад професійної етики і є її показником: мистецтво вербального і невербального спілкування, уміння працювати командою, організовувати діяльність чи певну справу, співпереживати, вислухати та почути, логічно мислити та правильно, переконливо доносити

свої думки й наміри до клієнта; навички самовдосконалення, операційна активність і готовність як прояв знання способів діяльності й уміння їх застосовувати.

У формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців проявляються загальні закономірності, яким воно підпорядковується:

– закономірність ускладнення структури професійної компетентності – в процесі реалізації цієї закономірності відбувається зміна універсальної архітектури компетентності, де кожний новий рівень розвитку зароджується в надрах попереднього;

– односпрямованість формування професійної компетентності завдяки спрямованості змін інтелектуальної системи від нижчого до вищого рівня;

– оптимальність формування передбачає, що в кожний конкретний час професійна компетентність перебуває на певному рівні формування і ефективно функціонує лише в конкретному часовому періоді;

– закономірність самоорганізації професійної компетентності виявляється на всіх ієрархічних рівнях її організації, що передбачає перехід на новий якісний рівень через заперечення попереднього рівня [7, с. 74].

Водночас структурним компонентом професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери є і особистісно-моральні та професійно важливі риси.

Як засвідчують результати теоретичного аналізу та практичного досвіду, формуванню особистісно-моральних і професійно важливих рис майбутніх фахівців соціальної сфери сприяє розв'язання різноманітних завдань. Зокрема, маємо на увазі:

– аналітичні (аналіз цілей, завдань, конкретних професійних ситуацій, різних видів професійно-етичних занять у ході навчально-виховного процесу, аналіз досвіду роботи фахівців тощо);

– конструктивних, проєктних (планування навчально-виховної діяльності з урахуванням психологічних особливостей студентів, її проєктування, прогнозування результатів, моделювання конкретних професійних ситуацій);

– організаційно-управлінських (організація навчально-виховного процесу на основі форм розвитку пізнавальної активності студентів, у тому числі й у процесі самостійної роботи, раціональне використання навчального часу);

– рефлексивно-корегувальних (унесення новизни у зміст професійного навчання відповідно до змін у підходах стосовно розв'язання цих завдань; регулювання взаємин у суб'єкт-суб'єктному середовищі; оперативне використання інформації щодо розвитку особистості студента, формування його професійно важливих рис і вчасне регулювання цього процесу) [4, с. 115].

Таким чином, формування особистісно-моральних і професійно важливих рис фахівців соціальної сфери супроводжується постійним вдосконаленням, самовдосконаленням та саморозвитком, інтеграцією змісту і форм навчального та позанавчального процесів, інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти, створення умов для професійної творчості.

Разом із розвитком і вдосконаленням соціальної науки межі суперечності між класичним принципом «не зашкодь» та новітньою деонтологічною настановою «активно втручайся» істотно наближаються до радикалізму. Тому формування особистісно-моральних та професійно важливих якостей бажано спрямувати, з одного боку, на максимальне посилення фахової активності, виходячи з науково-технічних досягнень новітньої педагогіки в закладах вищої освіти, а з іншого – на виховання пересторог учинкам щодо клієнта з неодмінним пріоритетом науково доцільного й морально дозволеного.

Відомі випадки, коли фахівці розповідають удома про події на роботі, інколи аналізуючи помилки, допущені в процесі допомоги клієнтам. Практика свідчить, що джерелом великої кількості нарікань і скарг на діяльність фахівців соціальної сфери буває саме «просочування» й перекручення службових професійних даних і відомостей. Адже під час спілкування з людиною перед фахівцем відкривається її внутрішній світ. Довірившись, клієнт отримує не лише юридичне, а й моральне право на увагу до своєї особистості, збереження таємниці.

Спробуємо з'ясувати, якими основними професійно важливими якостями творчої особистості має бути наділений фахівець. Як вважають дослідники, насамперед ідеться про: високу самоорганізованість, ініціативність, наполегливість, незалежність суджень, спостережливість, ентузіазм, організаторські здібності, творчу обдарованість, емпатію, інтуїцію, оригінальність, потребу в інтелектуальній діяльності, мудрість, творчу уяву [6, с. 222].

Сукупність професійно важливих якостей, що змінюються у процесі професійного становлення, утворюють комплекс професійних здатностей фахівця, які виступають операційними механізмами вирішення проблем клієнтів. Нормою регулювання професійної діяльності та результатом самореалізації особистості в такій діяльності вважаємо професійну компетентність. Для цього характерні стійкий рівень знань, умінь і навичок, що дозволяє досягати ефективності й успіху.

Ми вважаємо, що ключовими у формуванні компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери виступають особистісно-моральні та професійно важливі якості:

- емпатійність (здатність до співчуття, співпереживання, відчуття настрою людини, розуміння її внутрішнього світу);
- делікатність, тактовність, уважність до клієнта (звернення уваги на настрій клієнта, його самопочуття, дотримання принципу «не зашкодь»);
- терпимість (повага до інтересів, переконань, ідеалів, потреб, звичок інших людей, сприймання людини такою, якою вона є, з її правом на обраний спосіб життя);
- витримка і терплячість (контроль над власними емоціями на виклики роздратованості, агресивності та ін.);
- висока духовна культура й моральність, етична поведінка, гуманність, милосердя, чуйність, безкорисливість (спрямованість на інтереси, потреби і захист людської гідності клієнта, бажання допомоги, симпатія до інших);
- чесність (правдивість у поясненні становища клієнта, можливостей вирішення його проблем, можливих труднощів);
- об'єктивність та справедливість (виважене ставлення до клієнта, незважаючи на власні симпатії, адекватне оцінювання його проблем);
- моральна чистота в професійних справах, конфіденційність (уміння зберігати таємницю, якщо вона не несе загрози іншим людям);
- порядність, відповідальність (моральна відповідальність за свою поведінку і наслідки власних дій);
- емоційно-позитивне ставлення до людей: доброзичливість, доброта, любов, оптимізм (уміння сприймати особу як самоцінність, формувати позитивні почуття до неї, вселяти надію на краще).

Також в основу професійно важливих рис, на нашу думку, можна покласти і психологічні якості:

- психічні: особливості психічних процесів (пам'яті, мислення, сприймання, відчуття, уяви); увага як стан свідомості та умова виконання діяльності; психічні стани (працездатність, енергійність, ініціативність, стресостійкість, низький рівень тривожності); емоційно-вольові прояви (стриманість, наполегливість, послідовність, імпульсивність тощо).
- інтелектуальні: соціальний інтелект (здатність аналізувати стани інших людей, передбачати розвиток подій); творче мислення (здатність приймати нестандартні рішення, діяти у невизначених ситуаціях); аналітичність, реалістичність, інтуїтивність, прогностичність, критичність, гнучкість мислення; ерудиція та кругозір; достатній освітній рівень та ін.;
- професійна самосвідомість: самоконтроль, самокритичність, адекватна самооцінка, прагнення до самовдосконалення й самоосвіти, самонавіюваність, уміння керувати власними емоціями та поведінкою, змінювати власні стани.

Водночас гуманістичну систему світогляду та переконань, моральної особистісної позиції майбутніх фахівців соціальної сфери становлять особистісно-моральні та професійно важливі особистісні якості фахівця, які теоретиками та практикаками згруповані так:

- *морально-гуманістичні*: емпатійність, відкритість, допитливість, доброта, гуманізм,

альтруїзм, сумлінність, чуйність, порядність, дисциплінованість, відповідальність, терпимість, толерантність, обов'язок, справедливість, ввічливість, честь і гідність;

– *психолого-педагогічні*: комунікабельність, візуальність, уміння залагоджувати та попереджати конфлікти;

– *психологічні*: стійкий психічний стан, що означає позитивне мислення, наполегливість, рішучість; психоаналітичні якості, а саме: витримка та самовладання, самооцінка, саморегуляція, готовність працювати в умовах професійного стресу і конфліктних ситуацій, уміння приймати рішення в етично складних ситуаціях професійної діяльності, стресостійкість [2, с. 69].

Аналіз наукових розробок і результати власного дослідження дали можливість розробити *авторську систему* особистісно-моральних і професійно важливих якостей:

– *інтелектуальні*: логічне мислення, розвинений інтелект, кмітливість, розвинена інтуїція, ерудиція, здатність до вирішення професійно-етичних проблем у стандартних та нестандартних ситуаціях;

– *морально-етичні*: гуманістична і моральна спрямованість, повага до іншої людини, альтруїзм, ввічливість, порядність, щирість, доброта, скромність і простота, чесність;

– *комунікативно-емпатійні*: комунікабельність, емпатійність, уважність;

– *організаційно-конструктивні*: етична зрілість, здатність зрозуміти клієнта і надати йому кваліфіковану допомогу, ініціативність, старанність, оптимізм;

– *регулятивно-вольові*: особиста і соціальна відповідальність, почуття справедливості, витримка, терпимість, гідність, честь, соціальна адаптованість, здатність до здійснення системного етичного аналізу подій і ситуацій, адекватної самооцінки, стресостійкість, самоконтроль, самокритика, сила волі.

Потреба у формуванні означених рис пояснюється тим, що підґрунтям професійної компетентності фахівців соціальної сфери є спрямованість на задоволення людських потреб, повага до людини, її професії, стилю і способу життя, необхідність надати їй допомогу, змінити кризову життєву ситуацію.

Вважаємо, що представлена система особистісно-моральних і професійно важливих якостей майбутніх фахівців соціальної сфери є достатньо цілісною й актуалізує роль особистісно-позиційного компонента у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців у закладах вищої освіти. Адже недостатня спрямованість сучасної освітньої системи на розвиток окреслених якостей фахівця створює проблеми у його професійному становленні, відповідальному виконанні своїх обов'язків, адаптації до складних суспільних викликів у соціальній сфері.

Показниками формування професійної компетентності майбутніх фахівців є позитивні якості особистості, які проявляються у поведінці соціального педагога та соціального працівника, що відповідає професійно-етичним правилам. Фундаментальними етичними знаннями, котрі визначають особистісно-моральні та професійно важливі якості майбутніх фахівців, також вважаємо: моральний обов'язок, моральну відповідальність, справедливість, честь і гідність, тактовність, вимогливість, толерантність тощо [4, с. 14–15].

Задля вивчення окресленого питання ми вдалися до експериментального дослідження, до якого було залучено 219 студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Національного університету «Львівська політехніка», Ужгородського національного університету.

За результатами методик «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич у модифікації Ю. Поваренкова), «Діагностика етики поведінки», «Дослідження рівня емпатійних тенденцій» І. Юсупова нами було встановлено рівень сформованості особистісно-моральних і професійно важливих рис, запропонованих в авторській системі, зокрема: елементарний рівень притаманний 11 % респондентів; репродуктивний – 59 %; продуктивний – 23 %; творчий – тільки 7 %. Аналіз цих результатів дає можливість констатувати низький рівень сформованості особистісно-моральних і професійно важливих рис у майбутніх соціальних працівників – це 70 %.

Також у ході дослідження аналізувалися та систематизувалися думки майбутніх

фахівців соціальної сфери (соціальних педагогів та соціальних працівників) щодо значущості наявних у них особистісно-моральних і професійно важливих якостей, необхідних для успішної фахової діяльності.

Виходячи із цього, ми запропонували опитувальник із професійно важливими якостями майбутніх фахівців, які необхідно було проранжувати і за допомогою якого вдалося визначити головні з них. З-поміж основних студенти назвали: комунікабельність (45,3 %), гуманізм (38,9 %), доброту (52,2 %), відповідальність (43 %), вихованість (41,2 %), емпатійність (39 %), альтруїзм (21,4 %), творче мислення (15,2 %), тактовність (14,9 %), толерантність (15,4 %), об'єктивність (26 %), самоорганізацію (27,2 %), адекватну самооцінку (37,8 %), чесність (31,5 %), принциповість (31 %), справедливість (42 %), спостережливість (26,2 %), стриманість (29 %), співчутливість (39 %), активність (19 %), оптимізм (21,5 %), силу волі (37,2 %).

З аналізу результатів опитування студентів випливає, що провідними особистісно-моральними і професійно важливими якостями майбутнього соціального працівника виступають: комунікабельність, доброта, емпатійність, гуманізм, справедливість. Проте такі, як активність, альтруїзм, творче мислення, толерантність, самоорганізація, не знайшли відповідної підтримки майбутніх фахівців.

Окреслений стан формування даних рис пояснюється тим, що в освітній роботі зі студентами мало уваги приділяється аналізу компонентів професійної компетентності, педагогічним механізмам і проблемам морального формування майбутніх фахівців соціальної сфери.

Висновки. Отже, результати дослідження свідчать, що нагальними потребами фахової підготовки студентів у закладах вищої освіти є вдосконалення навчального процесу щодо розвитку та формування знань і вмінь, пов'язаних із їх професійним становленням. Також необхідно мотивувати студентів до діяльності, направленої в русло формування особистісно-моральних і професійно важливих якостей, які виступають базовим компонентом професійної компетентності.

У зв'язку з цим подальшого дослідження потребує визначення педагогічних умов і створення моделі, яка буде сприяти підвищенню рівня сформованості особистісно-моральних і професійно важливих якостей майбутніх фахівців соціальної сфери в закладах вищої освіти.

Список використаної літератури

1. Васюк О., Лісничук Н. Практика формування самоосвітньої компетентності майбутніх соціальних педагогів. *Молодь і ринок*. 2015. № 9 (128). С. 68–73.
2. Гомонюк О. М. Теоретичні та методичні основи формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Вінницьк. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2012. 596 с.
3. Дубасенюк О. А. Педагогічні умови ціннісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр., укр.-пол. щорічник* / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. Ченстохова; Київ, 2011. Вип. XIII. С. 162–166.
4. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи / за ред. проф. І. В. Зайченка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с.
5. Карпенко О. Г. Професійна діяльність соціальних працівників як творчий процес. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2016. Вип. 22. С. 139–145.
6. Клос Л. Є. Практична складова професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здоров'язбережувальної діяльності. *Вісник ЛДУ БЖД*. 2013. № 8. С. 222–232.
7. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: монографія. Вінниця: ВДПУ, 2007. 379 с.
8. Global Social Work Ethical Principles / IASSW, 2018. URL: <https://www.iassw-aiets.org/2018/04/18/global-social-work-statement-of-ethical-principles-iassw> (date of treatment: 18.02.2021).
9. Global Social Work Ethical Principles / IFSW, 2018. URL: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles> (date of treatment: 18.02.2021).

PROFESSIONAL TRAITS SHAPING AS THE BASIS OF COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF SOCIAL WORK

Zozuliak-Sluchyuk Roksoliana

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of Social Pedagogy and Social Work Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Introduction. *Modernization of modern education contributes to the orientation of the formation of competent specialists in various professional fields, including social, humanistic values and their observance not only in everyday life but also in professional activity. Social specialists, social educators and social workers must be able to make qualified decisions, act successfully and effectively in extreme life situations while working with non-adapted and internally displaced people.*

Purpose. *The purpose of this study is to identify key personal, moral and professionally important traits as a basis for the competence of future specialist in the field of social work and study the level of their shaping among students.*

Methods. *A logical analysis of scientific research in the field of professional ethics, psychology, pedagogy and vocational training methods was used to substantiate the relationship between professional competence and personal, moral and professionally important traits; interrogative-diagnostic (questionnaire, diagnostics) analysis was used to reveal the state of shaping personal, moral and professionally significant traits of future specialists in the field of social work.*

Results. *The study made it possible to create the author's system of personal-moral and professionally important qualities, including: intellectual, moral-ethical, communicative-empathic, organizational-constructive, regulatory-volitional.*

Originality. *For the first time the system of personal-moral and professionally important traits of future specialists in the field of social work is highlighted and the level of their shaping is investigated.*

Conclusion. *Therefore, the results of the study indicate the need to motivate for activities aimed at the formation of personal, moral and professionally important traits, which are the basic component of professional competence.*

Further research is needed to determine the pedagogical conditions for developing of personal, moral and professionally important traits of future social work specialists in higher education institutions.

Key words: *professional training, social work specialist, professional competence, personal and moral trait, professionally important quality.*

References

1. Vasyuk O., Lisnichuk N. (2015) Praktyka formuvannja samoosvitnoji kompetentnosti majbutnikh socialjnykh pedagoghiv [The practice of forming self-educational competence of future social educators]. *Youth and the market*, 9 (128), 68–73. [in Ukrainian].
2. Gomonyuk O. M. (2012). Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannja profesijno-pedagoghichnoji kuljтуры majbutnikh socialjnykh pedagoghiv u vyshhykh navchaljnykh zakladakh [Theoretical and methodical bases of formation of professional and pedagogical culture of future social educators in higher educational institutions]. (*Candidate's thesis*). Vinnytsia. [in Ukrainian].
3. Dubasenyuk O. A. (2011). Pedagoghichni umovy cinnisno orijentovanoji profesijnoji pidgotovky majbutnikh uchyteliv [Pedagogical conditions of value-oriented professional training of future teachers]. Levovytskyi T., Vilsh I., Ziaziun I. & N. Nychkalo (Ed.). *Professional education: pedagogy and psychology*, (13), 162–166. [in Ukrainian].
4. Zaichenko I. V., Teslyuk V. M. & Kalensky A. A. (2017). *Osnovy pedagoghichnoji majsternosti ta etyka vykladacha vyshhoji shkoly* [Fundamentals of pedagogical skills and ethics of a high school teacher]. Kyiv: Lira-K Publishing House. [in Ukrainian].
5. Karpenko O. G. (2016). Profesijna pidgotovka socialjnykh pracivnykiv v umovakh universytetsjkoji osvity: naukovy-metodychnyj ta orghanizacijno-tehnologhichnyj aspekty [Professional training of social workers in the conditions of university education: scientific-methodical and organizational-technological aspects]. *Scientific journal of the National Pedagogical Drahomanov University: Social work. Social pedagogy*. (22), 139-145. [in Ukrainian].
6. Klos L. Ye. (2013). Praktychna skladova profesijnoji pidgotovky majbutnikh socialjnykh pracivnykiv do zdorovjazberezhuvajnoji dijaljnosti [The practical component of professional training of future social workers for health care]. *Bulletin of LSU OLS*, (8), 222–232. [in Ukrainian].
7. Kolomiets A. M. (2007). *Informacijna kuljtura vchytelja pochatkovykh klasiv* [Information culture of primary school teachers: monograph]. Vinnytsia: VSPU. [in Ukrainian].

8. Global Social Work Ethical Principles (2018). IASSW. URL: <https://www.iassw-aiets.org/2018/04/18/global-social-work-statement-of-ethical-principles-iassw>. [in English].

9. Global Social Work Ethical Principles (2018). IFSW. URL: <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles>. [in English].

Отримано редакцією 2.03.2021 р.

УДК 378.14

DOI: 10.31376/2410-0897-2021-1-80-88

АВТОРСЬКИЙ РОБОЧИЙ ЗОШИТ ІЗ ПСИХОЛОГІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ДИДАКТИЧНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ БАКАЛАВРІВ-АГРАРІЇВ

Васильєва Олена Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри професійної освіти

Подільський державний аграрно-технічний університет

e-mail: asodsm@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-0608-5709

У статті проаналізовано стандарти розроблення робочого зошита для бакалаврів аграрно-технічних вищих освітніх закладів. Виокремлено особливості та проблеми впровадження інноваційних методів навчання в освітній процес. Подано структуру робочого зошита, аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких проглядалися ідеї цієї розробки. Представлено аналіз педагогічного експерименту. Новизна полягає в розробленні варіанта робочого зошита з дисципліни «Психологія» для бакалаврів.

***Ключові слова:** робочий зошит, засоби навчання, пропедевтика, інноваційні освітні технології, педагогічний експеримент.*

Постановка проблеми. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти, індивідуалізація їх навчання є актуальними проблемами освітнього процесу, який здійснюється в ході взаємодії з викладачем. Педагогічна практика професійної підготовки майбутніх аграріїв показала необхідність приділення особливої уваги методології навчання і добору найбільш ефективних освітніх технологій, методик проведення занять, ресурсів, формування заявлених в освітніх професійних програмах (ОПП) компетенцій.

Успішна реалізація освітнього процесу, як показують наукові дослідження і досвід викладання дисциплін гуманітарно-наукового циклу, неможлива без активації навчальної діяльності студентів на заняттях. Ця потреба підштовхує до створення інноваційних освітніх технологій, успішна реалізація яких вимагає відповідного навчально-методичного забезпечення.

Сучасна педагогічна наука і нові технології навчання (методи, прийоми, засоби, форми організації навчального процесу) орієнтують на формування особистості, яка має власні погляди на події і процеси, готової до постійної самоосвіти і самовдосконалення, яка вміє критично мислити і сприймати різні точки зору, добре обізнаної й особисто відповідальної за ступінь розвитку власних компетенцій. Таким чином, для того, щоб дисципліни гуманітарного циклу в закладах вищої освіти викликали інтерес і підвищилася якість освоєння державного освітнього стандарту вищої професійної освіти, потрібно змінити не тільки ставлення до викладання дисциплін, але і технологію роботи на заняттях.

В останнє десятиліття особливого значення набувають засоби навчання, які одночасно є і засобами викладання, і засобами учіння. Це різноманітні інтерактивні навчальні програми, нетрадиційні підручники, підручники-опитувальники, робочі зошити.

Проблема впровадження інноваційних технологій в освітній процес залишається досить актуальною. Необхідність організації навчального процесу за компетентісно орієнтованим навчальним планом із використанням нових розробок і створенням сукупності засобів навчання на практичних і лекційних заняттях відповідно до навчальної програми кожної дисципліни, за кожною темою назріла досить давно. Серед розробок, які можуть допомогти у вирішенні окресленої проблеми, можна виокремити авторські робочі зошити з друкованою основою (АРЗДО).